

Hajnal Ward Judit

Popfesztivál a könyvtárban

Az amerikai és a magyar könyvtári munka különbségei

Hogyan segítheti elő jobban a modern könyvtár és a mai könyvtáros a tudományos kutatást? 2011-ben az *Informatio Medicata* konferencia szervezőinek felkérésére amerikai kutatási intézményekben dolgozó könyvtárosok hétköznapijairól számoltam be, elsősorban gyakorlati nézőpontból és a magyar viszonyokkal összevetve. Az előadás fő témája és célja a tőlem megszokott volt már akkor is: integrálódás a tudomány infrastruktúrájába. De nemcsak arra kerestem a választ, hogyan tegye a könyvtáros magát nélkülözhetetlenné, hanem hangsúlyoztam a szakmai összefogás és a könyvtáros szervezetek fontos szerepét a szűkös anyagi lehetőségek idején. Kitértem a pályakezdők és pályamódosítók elhelyezkedési nehézségeire. Az időközben írott egyéb esszék és tanulmányok lassan kötetté formálódtak, amely a Kalligramnál jelent meg *Nyitott könyvtár* címmel 2015-ben. Szövegeimmel szöszölve arra jöttem rá, hogy a konferencia-szervezők témajavaslatára milyen fantasztikus ötlet volt annak idején. S hogy milyen további lehetőségek rejlenek az örökzöldnek mondható gondjainkban, már amennyiben a gondoknak zöld színe van. De főleg, hogy valóban, közel öt év távlatából a téma semmit nem veszített aktualitásából. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2015. októberi tematikus számának cikkei a könyvtárak és a könyvtártudomány infrastruktúrájának kérdéseit járták körül, természetesen a teljesség igénye nélkül, ha szabad egy közhellyel élnem. A cikkgyűjteménynek azonban, reményeim szerint legalább, van egy határozott üzenete mind a könyvtárosok, mind pedig a felhasználók számára. Ezt szeretné megerősíteni az alábbi írás, a konferencián elhangzottakra reflektálva, némi szövegrestaurálás és újrahasonosítás segítségével. Az előadás vezérfonalát ifjabb éveim egyike kedvenc műve jelentette, ahogy a címből egyértelműen kiderül. A *Popfesztivál* sárga alapú borítógrafikáját a könyvtárosok minden generációja örömmel ismerte fel. Diszkrét célzás: ahogy az első sikeres magyar rockmusical utat nyitott a popzenének a magyar színházi és irodalmi életben, a könyvtárosoknak is nagy szüksége lenne egy sikeres adaptációra. Mindezek ismeretében akkor a zeneszerző Presser Gáborral szólva, későbbből: *Egy utazás az életünk, azt mondtad, hát, megint megünn.*

A lemezborító

Vajon mit szólna egy amerikai, ha ma angolul olvashatná a hivatalos politika megrendelésére írt Déry-kisregényt? Nehezen tudnám angolra fordítani a mű legenda szerint előírt paramétereit: Amerika a létező legvacakabb, legerkölcstelenebb ország, kábítószerek, szexuális anarchia, gyilkosságok, meghasonlásig fajuló tömeges őrület. Mit tudhatott vajon Amerikáról az akkor közel nyolcvan éves szerző? És mit tudtunk mi akkoriban angol szakon? Anélkül, hogy valaha is jártunk volna ott? Habár keveset tudtunk Amerikáról, nemhogy a szubkultúrájáról, az LGT zenéje ma is népszerű és a magyar kultúra szerves része. Mint ahogy Woodstock az amerikai kultúra fontos eseménye maradt. Lehet-e egyszerre érteni mind a kettőt? Mindezekre a Kodály-módszeren nevelkedett, a hetvenes években magyar-angol szakot végzett, amerikai könyvtárosként a mai napig sem tudok választ adni. Abban viszont biztos vagyok, hogy minden szövegemben előfordulhat olyan, ami csak a magyar, vagy csak az amerikai olvasó részére mond valamit. Soha nem gondoltam arra, hogy milyen nehéz dolga lehet a szerkesztőknek, amikor írást küldök: ügyetlen fogalmazás, Hunglish, nem ismerem a mostani magyar terminológiát és a többi. Tiszta szerencse, hogy ilyen nyitottak. Még nagyobb szerencse, hogy a könyvkiadó talált olyan szerkesztőt, aki otthon van mindkét kultúrában, és a könyvtárak világa sem idegen tőle!

Akiknek azt dobta a gép, hogy két kultúra közt lebegnek, sokat tehetünk azért, hogy minél többet megértsünk és megértessünk a különbségekből, sőt, hasznot húzzunk interkulturális ismereteinkből. Amerikai kenyéradóim kétségtelenül nagyra értékelik mindazt, amit Magyarországról hozok magammal. Ki gondolta volna? Ez persze nem tipikus, be kell ismerni. Az intézet, ahol dolgozom, hagyományosan sokat profitál a sokféle nézőpontból. Példaként egy kevésbé ismert tényt szoktam idézni. Az alkoholkutatás mint tudomány kialakulásában nagy szerepet játszott egy magyar származású tudós, Elvin Morton Jellinek, az alkoholizmus mint betegség koncepció szülőatyja. Bár megjegyzendő, ahogy ezt már annyiszor idéztem, akár ki is maradhatna a „kevésbé ismert” megszorítás. Végül is az MTA hírlevele, javaslatomra betette Jellinek születésének 125. évéről szóló bekezdést egy linkkel a mi hírlevelünk ünnepi különszámához! A leghosszabb út is az első lépéssel kezdődik; ki állíthat meg, hogy teljesítem küldetésem, és Jellinek neve bekerüljön a magyar lexikonokba és enciklopédiákba? Másik példám saját könyvtáram első számú VIP olvasója, az intézet sokat tapasztalt igazgatója, aki nem más, mint a drog-fogyasztókra figyelő egyik önkéntes Woodstockban, aki két Jimmy Hendrix produkció közben bejelenti, hogy a szer szennyezett és lehetőleg ne használják.

„Menni kéne, menni kéne”

Az információ szabad áramlásának köszönhetően ma a világ kétségtelenül sokkal többet tudhat Amerikáról, mint a hatvanas-hetvenes években. A fiatalabb generáció számára nehéz elképzelni, hogy milyen lehetett a vasfüggöny mögött élni, elzártan a világtól, egy-egy háromévenkénti nyugati utazásban reménykedve és ötdolláros maximum valutavásárlási lehetőséggel. Hogy Jellinek valutázott? Ugyan kérem, ki nem? A kérdés az, hogy ki hány évesen kezdte, és hányszor bukott le. Vagy hogyan úszta meg, amikor piros útlevelemmel a kezében, remegő gyomorral, de átcsempészte két határon a feketén vásárolt

húszdollárost Lengyelországba, hogy a krakkói Pewexben új Levi'st vegyen. *Fénykép készül Forte-filmre, rajta te meg én.*

Ma szinte mindenkinek közvetlen élményei vannak a nagyvilágról, akár valós utazásokból, akár az interneten böngészve, online információforrások alapján. A blogbejegyzésekből és fórumtopikokból azonban jól érzékelhető, hogy milyen kevés az, ami a személyes tapasztalatok hiányában valóban ismeretes és érthető. Nem elsősorban a tényekről van szó – habár azok is köztudottan makacs dolgok –, hanem a jelenségek értelmezéséről, a háttérinformációról és a kontextusról. Ami azóta sem változott, az az elvágyódás. Elmenni, el innen, valahova máshova, bárhova, Amerikába... *Ó, az az énekes, bármiről énekelt, úgy tudtuk róla mi, hogy jobb ő, mint mi vagyunk, hogy az ő élete sokkal többet ér, mint mi vagyunk.*

„Valaki mondja meg”

Nem tudom megítélni, pontosan milyennek látszik Magyarországról az amerikai könyvtáros élete. Bizonyára sok a különbség a két ország viszonylatában, de nagy a változatosság az amerikai könyvtárosok között is. Továbbra sem gondolnám, hogy jobb vagy rosszabb könyvtárosnak lenni az egyik vagy másik országban. Izgalmas időket él a szakma. Ennek egyik jellemzője, hogy aktívabban vehetünk részt formálásában: magunk alakíthatjuk a könyvtárosi munkakört és egyéni pályánkat, nem kell arra várni, hogy a szánkba rágják, mit tegyünk. Legalábbis éljünk ebben az illúzióban! A fiatalabb generációtól tanulva, megvan az esélyünk, hogy magunk irányítsuk, hol, milyen környezetben, mire vállalkozunk, és meghatározzuk, milyen áldozatokat vagyunk hajlandók céljainkért hozni.

Magam is megpróbálok a szakmához hozzájárulni, különleges helyzetem lévén, mindkét országban. Abban reménykedem, hogy a *Képzelt riport* és Woodstock valamelyest értő hallgatójaként talán sikerül abban segítenem, hogy megértessem, miért működik valami ott, és itthon sose fog, és fordítva. Legalábbis megpróbálok írásaimban és előadásaim során. Ennek persze az első feltétele, hogy én magam is megértem mindezt. Sokszor itt kezdődnek a gondok. *We don't need no education, we don't need no thought control.* Kudarc ide, a szituációs tudatosság, a pillanatnyi helyzet értékelésének képessége az adott feladat tükrében viszont hasznos készség bármilyen munkakörben vagy élethelyzetben.

„Hogy megértem a szóból azt, amit lehet”

A mindennapi könyvtári munka része, hogy eldöntsük, mikor és mennyi információt kell adnunk, és milyen módon. Ehhez viszont értenem kell, hogy pontosan mit akar a kedves olvasó. A kedves olvasó viszont sokszor maga sem tudja, mit akar. Kontextusba helyezni egy jelenséget – sok tudást, helyismeretet és bölcsességet igényel. Tapasztalataim szerint a mai bonyolult világban ezeknek nem minden esetben van birtokában a könyvtáros. Pedig mi aztán igazán megtanultunk a sorok között olvasni. Az egyik megtanulható elem, mint a működőképes házasságban, a sikeres kommunikáció. Vagyis, hogy értem, *miről beszéltek, amikor a futásról beszéltek*, mint Haruki Murakami, aki szintén kölcsönvette könyvének a címét, Raymond Carver *Miről beszélünk, ha szerelemről beszélünk?* című novellájáról van szó, hogy interkulturális műveltségemet is fitogtassam a sok zene és futás mellett.

A két kultúra között evickélve a kommunikációt nevezhetnénk talán az egyik legfontosabb mankónak. A szavakat érti az ember, a jelentését nem biztos, és nemcsak a kétnyelvű környezetben, hanem sokszor az azonos nyelven beszélők között is. *Do you understand the words that are coming out of my mouth?* – mondja a feketebőrű Carter a kínai Lee felügyelőnek a *Csúcsformában* című filmben. Érted egyáltalán a szavakat, amik a számból kijönnek? Az amerikaiak, számunkra sokszor idegesítően, szájbarágósan magyaráznak el mindent. Ezzel nem is lenne probléma egy heterogén közönség esetében. De bizony sokszor legszívesebben kirohannék az előadóteremből, amikor egy szakmai előadás is a kályhától indul. Más világ. A reklámszatyoron ott a figyelmeztetés, hogy a fejünkre húzva fulladást okoz. *No kidding*. A folttisztítón szerepel, hogy nem élelmiszer. Nem is gondoltam volna. A láncfűrésze meg rá van írva, hogy melyik végén kell tartani. Ahhoz vagyunk szokva, hogy a vásárlói célközönség változatos, csak úgy, mint olvasóink a könyvtárban.

„Lépj ki, mint egy rossz cipőből”

Valóban, az amerikai könyvtárlátogatók és könyvtárosok demográfiaileg sokfélék: életkor, oktatási háttér, érdeklődési kör és természetesen etnikai-kulturális szempontok szerint is. A sokféleség sokfélébb, változatosabb, mint Magyarországon. Ez az olvasókra és könyvtárosokra egyaránt áll. A gazdasági válság következtében megnövekedett a pályamódosítók száma, akik a könyvtárosságon kívül legalább még egy dologhoz értenek. De inkább öthöz vagy hathoz, ha a megszállottságig űzött hobbijukat is beszámítjuk. Tessék feltenni egy futással kapcsolatos kérdést, félálomban is megválaszolom. A pályaelhagyás hátterében az áll, hogy az amerikaiak mernek változtatni, kockáztatni – sokszor persze nincs is más választásuk. A fiatalabb könyvtárosok nem is terveznek hosszabb időt egy munkahelyen, mint legfeljebb három-öt év. Nem feltétlen akarnak a szakmában maradni, bár a magas diákkölcsönök visszafizetése nagy röghözkötöttséget jelent. Viszont az ország méretei miatt a lehetőségek nem korlátozódnak egy államra, egy szakágra vagy egy munkahelyre.

A pályamódosítás legnagyobb előnye, hogy komolyabban veszik a tapasztalt (értsd, korosabb) kollégát. A máshol szerzett szakmai gyakorlat és transzferábilis készségek, az élettapasztalat révén értékes munkaerővel gazdagodhat a könyvtár. A hátránya? Az inkompetencia elviselhetetlen fájdalma. Várható és könnyen elképzelhető, hiszen az ember nulláról indul az új szakmában. Egy ponton akkor is iszonytatóan fájdalmas mások inkompetenciájának elviselése. De ehhez nem feltétlenül kell pályakezdőnek lenni se itthon, se otthon, ahogy szoktam két hazámat emlegetni.

„Mert nem bírom látni”

A sok lehetőség ellenére nagyon nehéz a pályakezdő könyvtárosok helyzete Amerikában. Ha valakinek első diplomája a könyvtár-informatikusi, az általában éveket vár egy főállású státuszra. Addig, jó esetben, mellékállásban, több könyvtárban dolgozik végzettségének megfelelő pozícióban, vagy segédszemélyzetként, egészség- és nyugdíjbiztosítás nélkül. Minden meghirdetett állásra százszámra érkeznek a pályázatok, és a korábbi két-három helyett újabban akár hét-nyolc embert is behívnak személyes interjúra, ami történhet telefonon vagy akár Skype-on keresztül. A legújabb divat 2015-ben az egyetemi könyvtáros állások terén a reptéri interjú. Nem vicecek! A teljes egyetemi-könyvtári

bizottság elrepül egy légi csomópontba, mint például, Denver, Chicago vagy Atlanta. A reptérhez közeli szálloda egyik lakosztályát bázisként használva két nap alatt lezavarják a teljes folyamatot. A jelöltek költségeit a potenciális munkaadó állja. Biztos vannak előnyei a módszernek, viszont a rövidlistás három pályázót akkor is el kell utaztatni a helyszínre, ahol minimum két nap az interjú, per capita.

A jelentkezők nemcsak sokan vannak, de általában túlképzettek is, szinte bármelyik pozícióra. Sokat várnak el a jelöltektől, a munkaköri leírásokra a túlfogalmazás jellemző, a fizetés megjelölését kivéve. Azt elegánsan el szokták hagyni. Egyébként pedig lehetőleg mindent belezsúfolnak az egy oldalba, ami az eszükbe jut, majd az ideálshoz a legközelebb állót választják. A PhD és könyvtárszak mellett programozói és honlapszerkesztői gyakorlat, valamint tizenhárom idegen nyelv ismerete, talán ez volt a legkirívóbb példa az egyik egyetemen. Azóta is kíváncsi vagyok, ki kapta meg azt az állást. Még akinek jelenleg jó helye van, az is folyamatosan figyelemmel kíséri az új lehetőségeket. Direkt ezért feliratkozik levelezőlistákra, vagy beállítja valamelyik közkedvelt álláskereső program automata értesítését. Én is innen vagyok ilyen tájékozott. És persze mivel minden adat nyilvános, kis utánajárással könnyen meg lehet találni a fizetési besorolást is.

„Mit tehetsz te más?”

Annak idején hangsúlyoztam, hogy dokumentált szakmai gyakorlat nélkül reménytelen az elhelyezkedés, ez a helyzet azóta talán rosszabbodott. Nagy keletje van az önkéntes munkának, ez nem változott, illetve annyiban igen, hogy ha állásnak hirdetjük meg a megbízatást, kevesebben jelentkeznek, mint amikor gyakornokot keresünk. Nincs változás abban, hogy a hallgatók, de a végzett, állás nélküli könyvtárosok is akár heti egy-három napot is feláldoznak szakmai önéletrajzuk felturbózására, készségeik fejlesztésére és könyvtári tapasztalataik bővítésére – minden fizetség nélkül. Éveket dolgoztam önkéntesként két könyvtárban én is, jelenleg pedig folyamatosan foglalkoztatok egy-két önkéntest a saját könyvtáramban, ilyen módon törlesztve a szakmának.

Az önkéntes munka sok előnnyel jár: szakmai gyakorlatot szerez az ember, kapcsolatokat épít, megtanul használni olyan szoftvereket, amelyekhez csak gyakorló könyvtárosként juthat hozzá (OPAC, LibGuide, könyvterjesztői és folyóirat-adatbázisok). Ha szerencsés, akkor önálló munkát, kisebb projektet is rábíznak. Nálunk minden hallgató legalább egy végtermékkel gazdagítja a könyvtárat és saját önéletrajzát: oktatási segédanyag, bibliográfia, poszter, levéltári feldolgozás, katasztrófa-terv, honlap tartalmak, finding aid stb. A legnagyobb nyereség az ügynevezett kontextuális önbizalom megszerzése. Amikor maga ura lesz a könyvtáros, bízik saját képességeiben, tudja, hogy meg tudja oldani az előtte álló feladatokat.

„Mondd, hogy merre kell mennem”

Akinek van állása, az sem lehet biztos abban, hogy két hónap múlva is lesz. Az állások nagy része határozott időre szól, jobb esetben hosszabbítható. Az interjúasztal túlsó oldalán helyet foglaló, ma a kérdéseket feltevő könyvtárosból könnyen válhat állaspályázó holnap. Egyszer hopp, máskor kopp. Az amerikai könyvtárosok egyénileg és szervezett formában is a mentorálás pártjára álltak. *A little help from my friends*. Az ügynevezett *peer-mentorok*, vagyis a hasonló státuszban lévő kollégák rendszeresen istápolják egymást. Új

pozícióban, új környezetben rengeteget segít a *buddy-system*, vagyis a cimborarendszer, ami lényegében bevezetés a szervezeti kultúrába. Az új kollégát egy helyismerettel rendelkező dolgozóval párosítják össze az első időkben.

A hallgatóknak és frissen végzett álláskeresőknél a *job-shadowing*, vagyis egy tapasztaltabb kolléga árnyékként történő követése szolgálhat útmutatásként. Kezdő könyvtárosok rengeteget tanulhatnak egy tapasztaltabb kollégától, nemcsak azt, hogyan kell valamit csinálni, hanem azt is, hogyan nem szabad. Ugyanis sok esetben nem készül dokumentáció arról, mit hogyan végeznek. Vagy ha készült, eltűnt az intézeti útvesztőben, véletlenül, de akár szándékosan. Így egyes munkafolyamatok csak a szervezeti közös memóriára hagyatkozhatnak. Hogy miért úgy csinálják, azon kívül, hogy mindig is úgy csinálták, arra viszont gyakran senki nem emlékszik.

„Merülj el a sűrűjében”

A könyvtáros szakmai szervezetek jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Nemcsak a nagy ALA-ra gondolok, amely ereje teljében, a mögötte álló bázis tudatában akár a hivatalos politikával is szembeállhat, hanem a kisebb, személyesebb, helyi szerveződésekre. Önkéntesként dolgozva egy-egy szakmai szervezetben sokkal nagyobb rálátása nyílik a könyvtárosnak a szakma egészére, amellet, hogy kiváló *networking* alkalom és továbbképzési lehetőség is. Amerikában szinte kötelező tagnak lenni, a szakmát ezáltal is támogatni. Az önéletrajzról hiányzó szervezeti tagság sok munkaadó számára azt jelenti, hogy lusta disznóval ülnek szemben, aki nemcsak hogy az idejét, hanem a pénzét is sajnálja a szakmától. Vagyis smucig is, nemcsak lusta. Olyanokkal meg senki sem akar közös vállalkozásba fogni, nemhogy a bőrét a vásárra vinni.

A szervezetekben való együtt-dolgozás, a virtuális csapatmunka hamar megtanít arra, hogy bármilyen helyzetben a megoldás felől közelítsünk. Igen, gyakran teljes a kudarc. Akkor lehet lamentálni, bűnbakot keresni, nyilvános fórumokon cirkusolni, vagy otthon a konyhában hisztizni, kinek-kinek vérmérséklete szerint. Ettől a helyzet még nem oldódik meg. Más kérdés, hogy egy nagyobb kudarc után, a helyzetmentő megoldás ellenére is mi a könyvtárban mindig megbeszéljük, hogy ebből azt tanultuk meg, hogy... Magyarán, elemezzük a történeteket, reflektálunk eseményekre és megoldásokra. Az elmúlt években akadt néhány kemény dió. Sok fejtörés ellenére sem sikerült kiutat találni a manipuláltság érzéséből. Még ha csak érzés volna! Bizony, errefelé is vannak kollégák, akik úgy állnak a munkához, hogy más is hozzáférhessen. A babérokat viszont mindenki szereti learatni. Nos, ezt a harcedzett magyart nem lehet munkával megijeszteni. Hogy ellopják az ötletet vagy bezsebelik a nem nekik járó elismerést? Ugyan már, hát nem erről szólt életem első fele Magyarországon? Ötletről pedig van elég!

„Hogyan mondjam el Neked...”

A két ország könyvtári kultúrája minden bizonnyal nagyon eltérő, de legalábbis elmondhatatlan a különbség. Esetleg zongorázni tudnám, *szó-mi-dó-mi-szó-dó* versus *mi-fá-szó-dó-szó-fá-mi*. Esetleg *ré-mi-dó-dó-szó*, keverve, lásd *Harmadik típusú találkozások*, Oscar-díjas, '56-os magyar operatőrrel. Nagyobb a szabadságunk? Jobban keresünk? Több a lehetőség? Az biztos állíthatom, hogy nagyobb a verseny, több a feladat, kiszámíthatatlanabb a jövő. Ember embernek farkasa, kis hal és nagy hal esete, kizsákmányolás és

hasonlók, ahogy annak idején a „tudszo” órán a fejünkbe verték. Szolgáltatóipar lett a könyvtár, az infrastruktúra része, maradjunk annyiban, hogy a legjobb értelemben véve. Méltóságát megőrizve az ember igyekszik kiszolgálni a megrendelőt, esetünkben az egyetemi oktatókat, kutatókat és diákokat. Ugyanakkor próbálja ezt az ésszerűség határain belül tenni, egyébként mindenki helyett dolgozna.

A magam részéről úgy érzem, hogy lényegében ugyanolyan könyvtáros vagyok, mint 1982 és 1984 között a Debreceni Orvostudományi Egyetemen. Ugyanazt a munkát végzem, más formában, más körülmények között. A kiemelt intézetben ugyanaz volt a feladatom: kielégíteni bármely információs igényeit annak, akitől a fizetésem kapom. Hogy ezt most egyszerre két képernyővel magam előtt végzem angolul, és az olvasóim fajra, anyanyelvre, bőrszínre, etnikai és kulturális háttérre nézve korántsem olyan homogén csapat, mint anno, nos, ez a dolgok napi szintjén semmit nem jelent. Az emberi természet végtelenül változatos, bárhol éljünk. Hogy miként, az elmondhatatlan, magyarul is. Bizonyos dolgokat egy úrinő egyszerűen kiemel a diskurzusból, punktum. *Information science* helyett *information silence*. A csend hangjai.

„Indulás a koncertre”

Ha valaki Amerikában könyvtáros szeretne lenni, akkor itteni könyvtár-informatikus szakot kell végezni – erről írtam legelső könyvtárosi témájú esszémet, *Könyvtárszakon Amerikában* címmel, amely a 3K 2007. májusi számában látott nyomdafestéket. Ez az írás indított el azon az úton, hogy gondolataimat megosszam az otthoniakkal. Igazából úgy kezdődött az egész, hogy saját magam számára próbáltam megkeresni az értelmét ennek az egész amerikai könyvtárosdinak. Adott volt a tapasztalat, mert végigszenvedtem a könyvtárszakot újszerű haverjaimmal együtt. Mind pályamódosítók voltunk, a hócipőnk tele, *we're not gonna take it any more* üzemmódban. Ott álltunk friss diplomával a kézben, állás meg sehol. És akkor most mi van? Akkoriban pedig még nem került látóterembe az olvasás- és egyéb művészetterápia, de a cikk megírásával valahogy sikerült hajamnál fogva kiráncigálni magam az álláskereső depressziójából. A történethez tartozik még egyik kedvenc Amerikáról szóló olvasmányom, narancssárga Modern Könyvtár kiadásban, az *Osztálylétrán Amerikában*, egy Paul Fussell nevű szerző műve (a másik Baudrillard *Amerikája*, naná). Fussellről kiderült, hogy álnév, és a szerző ugyanezen az egyetemen dolgozott. A gyorsétermekre azóta sem találtak jobb elnevezést, mint a helyi „alumínumcsárda”. A magyar fordítás is zseniális. Ez a könyv adta az ötletet és a formát az esszéhez – a többi már a múlté. Az utcáról egy szakmai senki által beküldött cikk közléséért (kéziratosokat nem őrzünk meg, emlékszünk a nyomtatott lapokban?) hálám azóta is üldözi Mezey Lacit!

A diplomára visszatérve, az idevonatkozó szabályt azóta is nagyon szigorúan veszik. Könyvtárosi állást csak a megfelelő akkreditált intézményekben szerzett végzettséggel lehet betölteni, mint ahogy vezetni is csak az adott államban érvényes jogosítvánnyal lehet. A 24 éves magyar jogosítványom semmit sem ért, amikor idejöttem, meg kellett szerezni a New Jersey államét is. KRESZ-vizsga, minden. Az nem kérdés, hogy akar-e az ember autót vezetni, ugyanis anélkül szinte sehova sem lehet eljutni. Az amerikai könyvtáros diploma ugyanígy minimum feltétel, ha az ember a könyvtárosi pályát szeretné hivatásul választani. A (majdnem) happy end: egykori egyetemi haverjaimnak mind került állás a kezdeti nehézségek után. Az egyik lány a philadelphiai közkönyvtárban dolgozik és több könyv szerzője, a másik egy jó nevű egyetemi könyvtár szakreferense, az üzleti háttérrel

rendelkező fiúból könyvtárigazgató lett, ahogy megjósoltam. Zenész csoporttársunk a Columbia Egyetemen kapott zenei katalogizáló állást, és halála napjáig dolgozott egy önként vállalt projekten velünk. Emlékét őrizzük, *Have Yourself a Merry Little Christmas*.

„És nem jött felelet”

Pár éve le mertem írni, hogy a sok lehetőség ellenére a könyvtáros végsősoron magára van utalva, és a külső segítség sokszor tévútra vezet. Ez egy külön cikk témája lehetne az azóta eltelt idő tapasztalatai alapján. Amerikában több a választási lehetőség, de nagyobb a hibázás esélye is. Ehhez még hozzátenném az azóta kialakult kíméletlen versenyt és az ellendrukkerek növekvő számát is. (Még mindig Amerikáról beszélek, a félreértések elkerülése végett mondom.) Viszont a gyakorlat azt mutatja, hogy az egyénnek igenis van esélye az adott helyzetet felmérni az előadásban említett három dolog segítségével. Az első a situációs tudatosság (*situational awareness*), vagyis hogy kiismerem magam egy adott helyzetben, és mint Miss Marple, elemzem és lefordítom a helyzetet. A saját értelmezésem sokszor kihúzott a *feces*-ből (nem hiába vagyok orvosi könyvtáros). A második, amiből rengeteget profitálok, részben kötődik az előzőhöz. A máshol is alkalmazható készségek (*transferable skills*) szinte mindig biztos alapot jelentenek. Nem az a lényeg, hogy ismerem-e az adott integrált könyvtári rendszer szoftvert, és tudom, mikor melyik billentyűt kell megnyomni, hanem, hogy ismerem-e az integrált könyvtári rendszert mint eszközt. A gombokat meg majdcsak kiokoskodja az ember. Az angol azt mondja, *been there, done that*, vagyis voltam már ott, csináltam már azt. A harmadik, a kontextuális önbizalom (*contextual confidence*) abban segít, hogy nem pánikolunk be semmilyen, elsőre ismeretlennek tűnő helyzetben, hanem megbízunk a tapasztalatunkban. Ez a képesség tanulható, megszereshető, lásd erre vonatkozóan az amerikai hadsereg, különösen a tengerészgyalogság és a légiő kíméletlen kiképzési módszereit.

Minden korábbi tapasztalat és szaktudás átvihető az új helyzetre, a környezeti adottságok figyelembevételével. Szinte minden előzetes ismeret felhasználható a mai könyvtárban: tanítási gyakorlat, oktatásszervezés, óratervezés, számítógépes ismeretek, programozás, interkulturális kommunikációs készségek, nyelvtudás, menedzsment, technológiai készségek, sorolhatnám tovább. Soha senki nem fogja megmondani nekünk, hogy mely készségeink vagy korábban szerzett ismereteink fognak majd egyszer jól jönni. Ezeket nekünk kell majd beazonosítani az adott álláson belül. Így magunk közt bevallom, mi kicsit csalni szoktunk, amikor a gyakornokokról van szó. Készítettünk egy listát, amin kipipálhatják azokat a készségeket, ismereteket és tudnivalókat, amelyeket illik dokumentálni az álláspályázatokhoz. Persze hogy szívesen fogadják őket bármelyik felsőoktatási könyvtárban az államban. Mostanában már referencia telefonhívásokat sem kapunk. Közismertté vált, hogy innen csak képzett munkaerő kerül ki.

„Hogy nem vagyok hiába...”

A kelet- vagy közép-európai találékonyosság és az amerikai források nyerő kombinációját sok esetben látta már a tudományos, üzleti és művészeti élet. Az előadásom diaképén Houdini, alias Weisz Erik, az Amerikában jól ismert magyar származású illuzionista és szabadulóművész illusztrálta ezt az állítást. Igen, az ember sokszor béklyóban érzi magát, eltemetve egy hermetikusan lezárt koporsóban, mindez húsz méterre a víz alatt. Van

innen kiút? Bár a siker és kudarc fogalma relatív, a könyvtáros esetében a rövid és hosszú távú hasznosság, a mások munkájának könnyítése, az útbaigazítás eredményessége sokféleképpen mérhető.

Különleges helyzetem egyik nagy újdonsága, hogy feladtam, hogy a tökéletes megoldásra, a tökélyre törekedjek. Sokszor nincs rá elég idő, vagy egyszerűen nem is fontos. El kell a munkát végezni, *get the job done*, mondja az amerikai, szintén katonai szóhasználatból kölcsönözve. Az évszázad kulcsszava a folyamatos béta verzió (*perpetual beta*): meg kell elégednem az „elég jó” minősítéssel. Ezt a cikket is írhatnám még jobbra, érdekesebbre, tanulságosabbra, csiszolgathatnám még egy ideig. Inkább arra fordítom az energiámat, hogy mindkét kultúrából minél többet tudjak hasznosítani mások javára is. Választott szerepem lehetőséget ad olyan tanulmányok, ismeretterjesztő cikkek és esszék megírására, amelyek másnak nem jutnak eszébe. Itt említendő, hogy Amerikáról nehéz bármit is mondani bármilyen közegben anélkül, hogy ne hangozna tudálékosnak vagy nagyképűnek az ember. Ezt, tudom jól, nekem sem mindig sikerül elkerülnöm. Nem mentegetőzőm, az a gyengeség jele, Gibbs után szabadon. Kedvenc tévésorozatam ügynökének szabályait gyakran szoktuk idézni a könyvtárban. Ide most a 11-es vonatkozna, amikor a munkával kész vagy, menj haza. A bocsánatkérésről szóló pedig a 6-os számú volt, az amerikai könyvtáros sokoldalúságát igazolandó. Komolyra fordítva a szót, nagy örömömmre szolgál, hogy a szakmai közönség eddig még mindig értékelte a szándékaimat. Úgy érzem magam, mint Balajhty Dénes, „*akit kora gyermekkorától maximális tiszta szándék vezettetett, és ez az utóbbi időben csak jó irányba fokozódott*”.

Finálé: játsszunk még tovább! – Nike: Just do it

Nike (ejtsd nájkí, emberek, így ejtik, lásd a fenti mondatot a kioktatásról). Nem maradhat el a futós kép és analógia az amerikai könyvtáros életéről szóló beszámolómban. Nemcsak azért, hogy érzékeltessem, a sztereotíp kontyos-szemüveges könyvtáros kiment a divatból, hanem, mert mindenki belecsempészi kedvenc foglalatosságát a mindennapi munkájába (ide illene egy sor magyarul kevésbé ismert könyvtáros elfoglaltság, mint a *scrapbooking* és a *quilting*, és az összes tévésorozat, de főleg a *Könyvtárosok*, Noah Wiley-val a főszerepben). A hobbi – mint szenvedély – ugyanis megmarad egy életen át, az állás nem biztos.

Az előadás utolsó képét, szigorúan tudományos célra, ezért vettem kölcsönbe a nagy cipőgyártó cégtől. Isten őrizz, hogy a szerzői jog megsértésével vádoljanak! Végszóként álljon itt a Nike-plakát 1977-ből, miszerint „célvonal nem létezik”. Ez az amerikai kultúra része, és ma is gyakran idézik, bár az újabb, 1988-as *Just do it* szlogen sokkal ismertebb. A fitnessz-mánia idején az egyszerű, humoros formában megjelenő reklámok az egészséges életmódra aspiráló amerikaiak vágyaira építettek. Sikeresen az emberek fejébe verték, hogy csak egy nyolcvandolláros cipőt kell venniük, és máris megváltoztathatják életüket. Csak csinálni kell, *just do it*. Bár nem mindenkinek sikerült az életét megváltoztatni, a változással meg kell tanulnunk együtt élni. A szlogenek és jelképek sorsáról a történelemben pedig nekünk, magyaroknak bőven jutott a tapasztalatból, ahogy a szakmámhoz, mint addiktológiai könyvtárhoz illő vörös csillag a Heineken sörösüvegen illusztrálja.

Rádás

1969-ben a woodstocki koncert második napján alig volt ember, aki a nehéz nap éjszakáján nem hullafáradtan, kótyagosan, másnaposan, közönyösen, fásultan (nem kívánt törtendő) nézte volna a műsort. Mit szépítsük? A történet úgy szól, hogy mire a Creedence Clearwater Revival (íjjúkorom egyik nagy kedvence, *Have you ever seen the rain?*) hajnali három tájban végre a színpadra lépett, mi tagadás, a közönség nagy része kómásan aludt. A Creedence alig várta, hogy játszhasson az idegesítő várakozás után, erre a közönség, vagy félmillió ember, ott alszik a fűben szanaszét. A szólóénekes-gitáros, John Fogerty, a legenda szerint, kétségbeesetten nézett végig a lebegő, utazó, betépett és kibukott nézőkön. „*Olyan volt, mint valami festmény Dante poklából, emberi testek, kicsavarodva, összetekeredve, sárosan, és mind alszók.*” Egyszer csak a távolban, majdnem fél kilométerre a színpadtól valaki felvillantotta az öngyújtóját és odakiabált neki, „*John, ne foglalkozz vele, mi itt vagyunk.*” Fogerty később úgy nyilatkozott, „*a show hátralévő részét annak az egy srácnak játszottam.*”

(2011.október – 2016. január)
